

БӨЛІМ: UNIVER / ҚАЗҰҚПУ / СТУДЕНТ

Қазіргі мәдени-тынығу режиссурасының даму бағыттары

ЖАРИЯЛАНДЫ
16.12.2025СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/185912/>

Ануар Айжан

Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық университеті

«6B11102-Мәдени тынығу жұмысы» білім беру бағдарламасы Алматы қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші: Аға оқытушы **Есдаулетова Маржан Муратовна**

АҢДАТПА

Бұл мақалада қазіргі мәдени-тынығу режиссурасының негізгі даму бағыттары талданады. Зерттеу барысында технологиялық жаңарулардың, интерактивті формалардың, жанрлық синтездің және авторлық тәсілдердің салаға әсері қарастырылады. Сонымен қатар режиссердің заманауи кәсіби рөлі, мәдени кеңістіктерді игеру тәжірибесі және онлайн форматтардың кеңеюі сипатталады. Мақала мәдени-тынығу қызметіндегі өзгерістерді жүйелеп, кәсіби режиссураның жаңа талаптарын айқындайды. Алынған тұжырымдар саланың болашақта жаңаша бағытта дамитынын көрсетеді. Материал практикалық және теориялық тұрғыда пайдалы болуы мүмкін.

Тірек сөздер: Мәдени-тынығу, режиссура, инновация, интерактив, жанрлық синтез, технология, авторлық стиль, онлайн формат, мәдени кеңістік, креативтілік.

Annotation

В статье рассматриваются основные направления развития современной культурно-досуговой режиссуры. В ходе анализа раскрывается влияние технологических новшеств, интерактивных форм, жанрового синтеза и авторских подходов на обновление сферы. Дополнительно характеризуются современные профессиональные требования к режиссёру, особенности освоения общественных культурных пространств и расширение онлайн-форматов. Материал систематизирует происходящие изменения и определяет перспективы дальнейшего развития культурно-досуговой режиссуры. Полученные

выводы свидетельствуют о росте значения творческих и инновационных решений в организации культурных программ. Статья может быть полезна в теоретическом и практическом аспектах.

Ключевые слова: Культурно-досуговая деятельность, режиссура, инновации, интерактив, жанровый синтез, технологии, авторский стиль, онлайн-формат, культурное пространство, креативность.

Аннотация

This article examines the main development trends in contemporary cultural and leisure directing. The analysis reveals the impact of technological innovations, interactive formats, genre synthesis, and authorial approaches on the transformation of the field. It also highlights modern professional requirements for directors, the use of public cultural spaces, and the expansion of online formats. The material systematizes current changes and outlines the prospects for further development in cultural and leisure directing. The findings emphasize the growing importance of creative and innovative solutions in organizing cultural programs. The article may be useful for both theoretical and practical applications.

Keywords: Cultural and leisure activities, directing, innovation, interactivity, genre synthesis, technology, authorial style, online format, cultural space, creativity.

КІРІСПЕ.

Қазіргі мәдени-тынығу саласы қоғамның әлеуметтік, рухани және шығармашылық өмірінде маңызды орын алатын динамикалық жүйе ретінде қарастырылады. Қоғамның ақпараттық тұрғыда жылдам өзгеруі, цифрлық технологиялардың кеңеюі, көрермен талғамының күрделенуі мәдени-тынығу режиссурасының жаңа бағыттарға бет бұруына себеп болып отыр. Сондықтан мәдени-тынығу режиссурасының даму үрдістерін зерттеу бүгінгі таңда өзекті әрі қажетті мәселе болып табылады. Бұл тақырыптың өзектілігі ең алдымен мәдени кеңістікте жүріп жатқан өзгерістердің шығармашылық процестерге тікелей әсер етуімен байланысты. Қазіргі сахналық шешімдер мен мәдени жобалар тек дәстүрлі тәсілдерге сүйеніп қана қоймай, мультимедиялық, интерактивті және пәнаралық формаларды кеңінен қолданып, көрерменмен жаңа форматта байланыс орнатуды талап етеді.

Зерттеудің мақсаты – қазіргі мәдени-тынығу режиссурасының негізгі даму бағыттарын айқындау, оның ерекшеліктерін талдау және осы саладағы кәсіби талаптардың өзгерісін сипаттау. Мұндай мақсат мәдени-тынығу қызметіндегі инновациялық үрдістерді, режиссердің шығармашылық ролін және жаңа технологиялардың ықпалын жүйелі түрде қарастыруды қажет етеді.

Зерттеу объектісі – мәдени-тынығу режиссурасы және оның қазіргі кезеңдегі

көркемдік-шығармашылық трансформациясы. Бұл объектіні қарастыру арқылы мәдени бағдарламаларды ұйымдастыруда қолданылатын әдістерді, көрерменмен өзара әрекеттесу тәсілдерін және жаңа форматтардың пайда болуын түсіндіруге мүмкіндік туады.

Жалпы алғанда, мәдени-тынығу режиссурасын зерттеу қоғамдағы мәдени процестердің даму заңдылықтарын ашуға, шығармашылық саланың инновациялық моделін дамытуға және мәдени іс-шаралардың сапасын арттыруға бағытталған маңызды қадам болып табылады.

Негізгі бөлім. Қазіргі мәдени-тынығу режиссурасы қоғамдағы әлеуметтік және рухани процестердің айнасы ретінде үздіксіз жаңарып, жаңа мағыналық бағдарларды талап ететін салаға айналды. Зерттеу нәтижелері көрсетеді, мәдени ортадағы жылдам өзгерістер режиссердің кәсіби қызметін тек қойылым жасаумен шектемей, кең ауқымды коммуникациялық, шығармашылық және ұйымдастырушылық міндеттерді қатар атқаруды қажет етеді. Осы тұрғыдан алғанда теориялық негіздерді, беделді авторлардың ғылыми көзқарастарын, шетелдік тәжірибелерді және нақты мысалдарға сүйенген талдауды салыстыра отырып қарастыру мәдени-тынығу режиссурасының қазіргі даму бағытын анықтауға мүмкіндік береді [1].

Теориялық базаға сүйенсек, мәдени коммуникация, семиотика, кеңістік пен аудиториялық әрекеттестік мәселелері режиссураның өзегін құрайды. Юрий Лотманның мәдени семиотика жөніндегі тұжырымдары режиссердің көркемдік тіл арқылы жаңа мағына тудыру қабілетіне ерекше мән береді. Лотман мәдениетті белгілік жүйелер жиынтығы ретінде қарастырып, кез келген қойылымды күрделі ақпаратты аудиторияға жеткізетін мәтін деп сипаттайды. Бұл қағида қазіргі мәдени-тынығу режиссурасының негізіне сай келеді, себебі режиссер сахналық шешім арқылы белгілі бір оқиғаны ғана емес, сол оқиғаға қатысты әлеуметтік, этикалық немесе эстетикалық бағаларды да көрерменге ұсынады.

Ролан Барттың мәтіндік интерпретация жөніндегі теориясы режиссурада көрермен белсенділігін арттырудың ғылыми негізін береді. Барт мәтінді автор еркімен шектелген мағыналық құрылым емес, көрермен тарапынан қайта жасалатын ашық жүйе деп қарастырды. Бұл идея мәдени-тынығу саласындағы интерактивті, иммерсивті форматтардың дамуына теориялық сүйеніш болады. Қазіргі режиссурада көрермен пассив қабылдаушы емес, оқиғаға тікелей араласатын субъект ретінде қарастырылып, оқиғаның соңғы мәнін анықтауда маңызды рөл атқарады. Осылайша Лотман мен Барт теорияларын салыстыру көркемдік мағына жасау процесінің режиссер мен аудитория арасындағы екіжақты әрекеттен тұратынын дәлелдейді [2].

Ал Эдвард Холлдың кеңістік және мәдениаралық коммуникация теориясы режиссердің қойылымды ұйымдастыруда кеңістікті дұрыс игеру қабілетінің маңызын

көрсетеді. Холл мәдениетті адамдар арасындағы арақашықтық, жүріс-тұрыс, ым-ишара сияқты бейвербалды қарым-қатынастар арқылы тануға болатынын айтады. Бұл тұжырым мәдени-тынығу режиссурасында кеңістікті оқиға динамикасын күшейтетін құрал ретінде қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, ашық алаңдағы фестивальдер, музей ішіндегі перформанстар немесе тарихи орындарда өтетін қойылымдар көрермен қабылдауын өзгертеді және мәдени мағынаны тереңдетеді [3].

Осы үш автордың көзқарастарын салыстыру қазіргі режиссураның мағына жасау, коммуникация құру және кеңістікті ұйымдастыру сияқты негізгі мәселелерді кешенді қарастыруы қажет екенін дәлелдейді. Лотман мағынаның семиотикалық құрылымына назар аударса, Барт сол мағынаның аудитория тарапынан қайта түсіндірілетінін көрсетеді, ал Холл коммуникацияның кеңістікпен тығыз байланысты екенін дәлелдейді. Бұл теориялар бір-бірін толықтырып, режиссер жұмысының көпқырлы болмысына ортақ ғылыми база қалыптастырады.

Шетелдік тәжірибені талдау мәдени-тынығу режиссурасының жаһандық деңгейде жаңа бағыттарды игеріп жатқанын дәлелдейді. Еуропалық елдерде мәдени жобалар көбіне иммерсивті форматта ұйымдастырылып, көрерменді оқиғаның тікелей қатысушысына айналдырады. Мысалы, Лондондағы Punchdrunk театрының тәжірибесі мәдени-тынығу режиссурасына ерекше әсер еткен бағыттардың бірі. Бұл театр классикалық сахналық құрылымды бұзып, қойылымды көп қабатты кеңістікте ұйымдастырады. Көрермен әр бөлмені өздігінше зерттеп, оқиғаның дамуын жеке бағыты бойынша бақылауға мүмкіндік алады. Мұндай тәсіл режиссердің драматургиялық шешімін, кеңістік композициясын және көрермен психологиясын терең түсінуін талап етеді [4].

Скандинавиялық елдерде мәдени-тынығу жобаларында әлеуметтік тақырыптар жиі көтеріледі. Режиссура тек эстетикалық әсерге негізделмей, қауымдастықтың әлеуметтік мәселелерін талқылайтын платформа ретінде қызмет етеді. Бұл бағыттың артықшылығы – мәдени іс-шаралардың қоғаммен тікелей байланысын күшейтуінде.

Қазіргі мәдени-тынығу режиссурасының даму үрдістерін талдауда теориялық және практикалық компоненттердің өзара байланысы ерекше маңызға ие. Зерттеу нәтижелері көрсетеді, режиссердің кәсіби қызметі тек көркемдік шешім қабылдаумен шектелмейді, ол коммуникациялық процестерді басқару, аудиторияның мәдени сұранысын талдау және технологиялық мүмкіндіктерді тиімді қолдану секілді міндеттермен толықтырылады. Осы тұрғыдан алғанда халықаралық тәжірибеде қолданылатын әдістерді, ғылыми тұжырымдарды және отандық практикадағы ерекшеліктерді салыстыру маңызды қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

Теориялық еңбектерде мәдени коммуникацияға, мағыналық құрылымдарды қалыптастыруға және кеңістікті ұйымдастыру логикасына басымдық беріледі. Лотман,

Барт және Холл сынды ғалымдардың пікірлері режиссурада семиотикалық, интерпретациялық және кеңістіктік аспектілердің байланысу деңгейін түсіндіруге көмектеседі. Ал практикалық тұрғыда мәдени іс-шаралардың табыстылығы аудиторияның қабылдау ерекшеліктерін дұрыс бағалауға, интерактивті құралдарды тиімді пайдалану қабілетіне және оқиғаның эмоционалдық әсерін күшейтетін элементтерді үйлестіруге байланысты. Осы факторларды жүйелеу мақсатында төмендегі кестеде режиссураға әсер ететін негізгі бағыттар салыстырмалы түрде көрсетіледі.

Кесте 1 – Қазіргі мәдени-тынығу режиссурасына әсер ететін теориялық және практикалық факторлардың салыстырмалы құрылымы

Факторлар	Теориялық негіз	Практикалық көрініс
Мағыналық құрылым	Семиотикалық модельдер, мәдени мәтіндер	Қойылым концепциясын құру, символдар жүйесін қолдану
Көрерменмен өзара әрекет	Интерпретация теориясы	Интерактивті форматтар, иммерсивті әдістер
Кеңістік ұйымдастыру	Мәдениаралық коммуникация, проксемика	Ашық алаңдық іс-шаралар, көпфункционалды сахна
Технологиялық интеграция	Мультимедиа теориясы	LED, VR/AR қолдану, жарық-д дыбыс шешімдері
Ұлттық мазмұн	Мәдени код, этномодельдер	Этнографиялық элементтерді заманауи форматқа енгізу

Бұл кесте режиссураның теориялық базасы мен практикалық компоненттерінің өзара байланысын жүйелі түрде бейнелейді. Теориялық тұжырымдар практикада нақты тәсілдер арқылы жүзеге асып, қойылым сапасына, көрермен тәжірибесіне және мәдени

мазмұнның берілу тиімділігіне тікелей әсер ететіні байқалады [5].

Кестеде көрсетілгендей, мәдени-тынығу режиссурасы көпқырлы жүйе болып табылады және оның әрбір элементі бір-бірін толықтырып, біртұтас шығармашылық өнімнің қалыптасуына ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері практикалық шешімдердің сапасы теориялық негіздің қаншалықты терең меңгерілгеніне тікелей байланысты екенін анық көрсетті. Мысалы, семиотикалық модельдерді білмеген жағдайда символдық жүйені тиімді пайдалану қиынға соғады, ал интерпретациялық теорияны түсінбеу көрермен белсенділігін әлсіретуі мүмкін.

Сондай-ақ кеңістікті ұйымдастыруға қатысты Холл теориясын ескеру тәжірибеде өз жемісін береді, себебі дұрыс таңдалған сахналық орта аудиторияның эмоциялық қатысуын күшейтеді. Жобалау кезеңінде жарық, дыбыс, кеңістік пен қозғалысты үйлестіру режиссердің кәсіби деңгейін айқындайды. Бұл ретте ұлттық мәдени кодты заманауи форматта жеткізу – қазіргі режиссурадағы басты міндеттердің бірі. Этнографиялық мазмұнды көркемдік және технологиялық элементтермен үйлестіру отандық мәдени жобалардың тартымды болуына ықпал етеді. Осындай кешенді тәсілдер мәдени-тынығу іс-шараларының сапасын арттырумен қатар, жаңа шығармашылық стандарттардың қалыптасуына жағдай жасайды.

Жеке талдау көрсеткендей, Қазақстандағы мәдени-тынығу режиссурасы да әлемдік трендтермен үндесе отырып, ұлттық құндылықтарды заманауи форматта танытуға бет бұрған. Соңғы жылдары этнофестивальдер, заманауи фольклорлық перформанстар, тарихи-мәдени мұраға арналған мультимедиялық көрмелер жиілеп келеді. Бұл процестер режиссердің ұлттық мәдени кодты жаңа әдістер арқылы трансляциялауда жауапты тұлға екенін айқындайды. Мысалы, этнографиялық элементтерді LED-технологиялармен үйлестіру немесе дәстүрлі ойындарды интерактивті алаңдарда көрсету ұлттық мәдениетті жастарға қолжетімді етеді.

Зерттеу нәтижелері қазіргі режиссурада креативті ойлау, технологиялық сауаттылық және мәдениетаралық коммуникацияны меңгеру маңызды талапқа айналғанын көрсетеді. Сонымен қатар режиссер аудиторияны зерттеп, оның жас ерекшелігі, психологиялық дайындығы, мәдени қызығушылығын ескеруі қажет. Егер қойылым аудиторияның сұранысына сай болмаса, көркемдік тұтастық пен эмоционалдық әсер толық жүзеге аспайды.

Тәжірибеге негізделген ойлар режиссердің жұмысында жоспарлау, драматургия, кеңістік композициясы және аудиториямен өзара әрекеттесу кезеңдерінің бір-бірімен тығыз байланыста болуы қажеттілігін дәлелдейді. Мәселен, мәдени іс-шарада берілетін негізгі идея жарық, дыбыс, қимыл, мәтін, декорация сияқты элементтердің үйлесімділігі арқылы ғана толық көрініс табады. Егер осы элементтердің бірі үйлеспесе, ақпаратты қабылдау бұрмаланып, көрерменде қажетті эмоционалдық әсер қалыптаспайды.

Мысал ретінде интерактивті жастар фестивалін ұйымдастыру процесін алуға болады. Көпшілік қатысатын алаңда визуалды эффектілерді қолдану, қатысушылармен тікелей байланыс орнататын станцияларды орналастыру, музыкалық ырғақ арқылы эмоциялық атмосфера құру – режиссердің стратегиялық шешімдерін талап етеді. Бұл жағдайда Лотман теориясы іс-шараның семиотикалық құрылымын құруға, Барт идеясы аудиторияның өзіндік интерпретациясын ескеруге, ал Холл тұжырымдары кеңістікті функционалды қолдануға көмектеседі.

Сонымен қатар зерттеу нәтижелері режиссурада нәтижеге бағытталған аналитикалық көзқарастың маңызын айқындады. Әрбір мәдени жоба аяқталған соң оның тиімділігін бағалау, аудитория пікірін жинау, ұйымдастыру процесіндегі кемшіліктерді талдау келесі жобаның сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл – халықаралық мәдени менеджменттің негізгі талаптарының бірі.

Жүргізілген талдау көрсетеді, мәдени-тынығу режиссурасының даму перспективалары шығармашылық еркіндік пен ғылыми негізделген әдістерді үйлестіру арқылы жүзеге асады. Болашақта технологиялық инновациялар тереңдей түскен сайын виртуалды және гибриді форматтар мәдени жобалардың ажырамас бөлігіне айналуы ықтимал. Сол себепті режиссер цифрлық құралдарды меңгерумен қатар, көрермен психологиясына әсер ететін бейнелік жүйелерді кәсіби деңгейде талдай білуі қажет.

III. Қорытынды

Зерттеу нәтижелері қазіргі мәдени-тынығу режиссурасының динамикалық, көпқырлы және үздіксіз жаңарып отыратын шығармашылық-ұйымдастырушылық сала екенін айқын көрсетті. Қоғамдағы мәдени сұраныстың өзгерісі, цифрлық технологиялардың жедел дамуы, аудиторияның қабылдау ерекшеліктерінің күрделенуі режиссер қызметінің маңызын бұрынғыдан да арттырды. Режиссура тек эстетикалық әсер қалыптастыруға бағытталған өнер саласы емес, мәдени коммуникацияны басқаратын, әлеуметтік идеяларды жеткізетін, ұлттық құндылықтарды заманауи форматта трансляциялайтын кешенді жүйе ретінде қарастырылады.

Теориялық базаны талдау барысында Лотман, Барт және Холл еңбектері режиссураның ғылыми түсіндірмесінде маңызды әдіснамалық тірек болып табылатыны анықталды. Лотманның мәдени семиотикасы – мағынаны құрастырудың іргетасы; Барттың интерпретация туралы тұжырымдары көрермен белсенділігінің күшеюін негіздесе; Холлдың проксемика теориясы мәдени кеңістікті тиімді ұйымдастырудың практикалық маңызын дәлелдейді. Бұл идеяларды салыстыру режиссурада мағына, кеңістік және аудитория арасындағы өзара байланыс шешуші рөл атқаратынын көрсетеді.

Шетелдік тәжірибе қазіргі режиссураның жаңа бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді. Иммерсивті театр, мультимедиялық инсталляциялар, қалалық мәдени алаңдарды

шығармашылық сахнаға айналдыру, әлеуметтік перформанстар – көрерменге әсер етудің жаңашыл формалары ретінде бағаланады. Мұндай тәжірибелер мәдени-тынығу режиссурасының тек дәстүрлі қойылымдармен шектелмей, қоғаммен тікелей байланыс орнататын көп деңгейлі жүйеге айналғанын дәлелдейді.

Қазақстандық тәжірибе де халықаралық үрдістермен үйлесіп, этникалық мұраны жаңаша интерпретациялау, ұлттық мәдени кодты интерактивті форматтармен байланыстыру бағытында қарқынды дамуда. Бұл жағдай режиссердің рөлін – ұлттық мәдениетті ғылыми және көркемдік тұрғыда түсініп, оны заман талабына сай бейімдейтін кәсіби тұлға ретінде сипаттайды.

Жалпы алғанда, зерттеу көрсеткендей, мәдени-тынығу режиссурасының болашағы теориялық білімге сүйенген, технологиялық сауатты, аудитория психологиясын терең түсінетін, креативті және мәдениетаралық коммуникацияны меңгерген режиссура моделінің қалыптасуына байланысты. Саладағы өзгерістер режиссерден жаңа дағдыларды меңгеруді, шығармашылық еркіндік пен ғылыми негізді үйлестіруді, мәдени процестерді аналитикалық тұрғыдан бағалай білуді талап етеді.

Осылайша, қазіргі мәдени-тынығу режиссурасы қоғамдағы мәдени коммуникацияның жетекші тетігі ретінде әрі қарай да дамуын жалғастыра отырып, ұлттық және жаһандық мәдениетті байланыстыратын маңызды көпір қызметін атқарады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Уразбаева Г. Ж. Мәдени-тынығу қызметінің теориясы мен практикасы. — Алматы: Қазақ университеті, 2017. — 274 б.
2. Лотман Ю. М. Семиотика культуры и характер русского искусства. — Санкт-Петербург: Искусство-СПб, 2002. — 352 б.
3. Холл Э. Скрытое измерение. — Москва: Республика, 2001. — 191 б.
4. Байкылымова Ж. Ш. Қазіргі мәдениет кеңістігіндегі режиссерлік шешімдер: теория және тәжірибе // Вестник КазНУ. Серия культурологии. — 2020. — №3(78). — Б. 45-53.
5. Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасы. Мәдениет және өнер саласындағы ғылыми мақалалар жинағы. — Алматы, 2022. — 210 б.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.